

УДК 330.101

*Синюченко М.І., Українська академія банківської справи***ІСТОРІЯ ТЕОРІЇ ГРОШЕЙ ТА ГРОШОВИХ КРИЗ
В РОБОТАХ АКАДЕМІКА І.А. ТРАХТЕНБЕРГА**

В статті проаналізовано наукові праці видатного вітчизняного економіста академіка І.А. Трахтенберга, зокрема, "Грошовий обіг і кредит при капіталізмі", "Фінансові результати війни. Проблеми інфляції", "Грошові кризи". Автор дослідив еволюцію поглядів вченого, виділивши найвагоміші його здобутки. У роботі детально розглянуто теорію інфляції І.А. Трахтенберга та її значення для аналізу сучасного стану грошового обігу України. Особливо привертає увагу детальне дослідження грошових криз, механізмів їх розгортання та можливі соціально-економічні наслідки.

Ключові слова: гроші, грошова криза, інфляція, грошовий обіг.

Епохою в сучасній економічній думці є наукові здобутки видатного вітчизняного вченого академіка Трахтенберга І.А. Його наукові праці "Грошовий обіг і кредит при капіталізмі", "Грошові кризи", "Фінансові результати війни. Проблема інфляції" та інші формують цілісну концепцію грошового обігу, що базується на товарній природі грошей.

У наукових працях всебічно вивчається грошовий обіг і соціально-економічні процеси, які виникають паралельно з функціонуванням тієї чи іншої грошової системи. І.А. Трахтенберг слушно вважає, що гроші є зовнішнім проявом цілого ряду соціальних явищ, соціальних відносин, які складаються на основі товарно-грошового обміну.

Роботи І.А. Трахтенберга в основному мають теоретичний характер, разом з тим у них міститься багато фактичного матеріалу з історії виникнення і розвитку грошей. Спираючись на літописи, факти з рідкісних книг, свідчення купців з літописів автор досліджує історію грошей і підтверджує товарну природу виникнення грошей. Предметом його аналізу є грошовий обіг на основі паперових грошей.

Вивчаючи різні види паперових грошей (казначейські білети, банкноти, чековий обіг), вчений при-

ходить до висновку, що розвиток самих паперових грошей стирає всяку економічну різницю між ними. Реформами грошового обігу після економічної кризи 1929-1933 рр. методи випуску банкнот були змінені. Тепер емісія банкнот відбувається під забезпечення державних цінних паперів. Забезпечення банкнот облігаціями державної позики, випуск їх не в порядку зарахування приватних векселів, а замість державних зобов'язань, означає, що цей випуск відбувається не у відповідності з потребами обороту в засобах платежу, а визначається потребами держави, зростанням її боргу. При такому випуску банкнот втрачається безпосередній зв'язок емісії банкнот з процесом виробництва. "Природа банкноти різко змінюється; банкнота стає схожою на державні паперові гроші." [1, с. 663]. Паперово-грошовий обіг, циркуляція державних грошей виключає стабільність грошового обігу. При циркуляції паперових грошей дуже важко забезпечити збереження навіть відносної постійності їх цінності. Паперові гроші за своєю природою нееластичні, вважає Трахтенберг І.А. Паперові гроші не здатні виходити з обігу, подібно до золотих грошей, звукуватись відповідно до зрушення потреб в грошах народного господарства. Така їх природа, на думку автора, ство-

рює умови для надмірної їх кількості в обігу, тобто інфляції.

Погляди І.А. Трахтенберга на природу і причини інфляції розвивалися паралельно з розвитком грошового обігу в капіталістичному господарстві. У роботі "Паперові гроші" він ще розглядає інфляцію як результат особливих обставин (війна, післявоєнний період) і виходить з того, що для капіталізму характерна тверда золота валюта. Подальший перехід капіталістичної економіки до нерозмінних на золото паперових грошей змушує його переглянути свої погляди на причини виникнення інфляції. У роботі "Фінансові результати війни. Проблеми інфляції" автор, аналізуючи післявоєнні інфляційні процеси, приходять до таких висновків:

- 1) зростання цін не тотожне інфляції, а є лише зовнішнім симптомом інфляції;
- 2) зростання цін може бути інфляційним, але воно може носити й інший характер, породжуватися факторами не грошового походження;
- 3) різне за природою зростання цін викликає різні економічні й соціальні наслідки;
- 4) різне за природою зростання цін вимагає різних методів впливу на ці процеси.

Трахтенберг І.А. критикує вчених економістів Заходу, які під терміном "інфляція" розуміють будь-яке підвищення цін, і підкреслює, "що при інфляції відбувається підвищення номінальних цін на товари, тобто цін товарів, виражених у знеціненій валюті" [2, с. 29]. При цьому реальні ціни товарів залишаються незмінні, а то й знижуються. Таке розходження номінальних та реальних цін і складає суть інфляції, вважає автор. Також він підкреслює, що інфляційному знеціненню піддаються тільки паперові гроші, до яких необхідно віднести як паперові гроші, що випускає безпосередньо уряд, так і нерозмінні на золото банкноти, які випускають банки. З його точки зору, тільки зростання цін, викликане кредитно-монетарними факторами можна назвати інфляцією.

Підвищення товарних цін можливе і за відсутності інфляції. З іншого боку, зниження товарних цін можливе за наявності інфляції. Прикладом цього може служити інфляція під час економічної кризи 1929-1933 рр., і депресія, яка виникла в результаті цього. Знецінення капіталістичних валют було в той час фактом, який мало хто буде заперечувати. Загальне зниження золотого вмісту валют не могло не викликати зниження купівельної спроможності грошей, тобто підвищення товарних цін. Однак товарні ціни не тільки не підвищувались, а навпаки, знижувались. Знецінення валют спричиняло підвищення товарних цін, але криза гнала їх вниз. І якщо, все ж таки, загальна тенденція в русі товарних цін була до зниження, то, очевидно, причиною тому був вплив найгострішої в історії економічної кризи 1929-1933 рр., який виявився сильнішим за вплив процесу знецінення

грошей. Інфляція проявлялася тоді не в підвищенні товарних цін, а в послабленні їх падіння.

Хронічні інфляційні процеси Трахтенберг І.А. пов'язує з відміною золотого стандарту, який гарантував стабільність грошової системи. Головною умовою цієї стабільності є відносна постійність вартості грошової одиниці і еластичність, тобто здатність грошового обігу автоматично розширюватися або звужуватися залежно від потреб народного господарства у грошах. Стабільність грошового обігу вимагає, щоб в основу його було покладено золото, вартість якого знає найменші коливання. Але "грошовий обіг є непродуктивними витратами і використання тільки золота як засобу обігу занадто збільшить ці непродуктивні витрати" [1, с. 623]. Можливості розширення золотого грошового обігу обмежені, і це всім відомо, але шляхом тезаврування золотий грошовий обіг здатний звужуватись слідом за звуженням потреб обігу в грошах. Така природа золотих грошей ніяк не зможе породити інфляцію. Але ця ж сама природа золотих грошей, що обмежує можливості їх розширення, призводить до появи паперових засобів платежу. Циркуляція золота як засобу обігу поступово відійшла в минуле. Вилучення золота із активного обігу зумовило послаблення тієї відносної стабільності грошового обігу, яку він мав при золотодевізному стандарті.

Особливе місце в розкручуванні інфляції Трахтенберг І.А. відводить новій ролі банківського кредиту і його тісному зростанню з державним кредитом. Характер депозитів змінився. Значна їх частка є не наявні, тимчасово вільні грошові ресурси, а створені в результаті фінансування банками державного боргу. Автор так описує механізм покриття державного боргу кредитними операціями банків. "Банки можуть купувати облігації державної позики, використовуючи реальні депозити. У цьому випадку купівля облігацій не пов'язана із збільшенням депозитів і відповідним розширенням чекового обігу. Але можливий і інший варіант. Банки, купуючи облігації державної позики, відкривають на відповідну суму поточний рахунок державі. У цьому випадку, не наявні пасиви використовуються для активних операцій, а навпаки, активи викликають збільшення депозитів. Ці депозити є фіктивними. Але від того, що вони фіктивні, вони не втрачають здатності служити основою чекового обігу, тим самим збільшуючи грошову пропозицію.

Аналізуючи інфляційний процес, Трахтенберг І.А. значну увагу приділяє тим соціально-економічним явищам, які супроводжують інфляцію, виникають як її результат. На його думку, впливу інфляції зазнають всі сфери народного господарства, і вони тим значніші, чим більші розміри і тривалість самої інфляції. Інфляція дезорганізує процес виробництва, посилює його диспропорції, а при найбільшому своєму розгортанні, коли процес знецінення грошей досягає значних розмірів, призводить до економічної розрухи.

Список літератури

1. Трахтенберг І.А. Грошовий обіг і кредит при капіталізмі. – М., 1962.
2. Трахтенберг І.А. Фінансові результати війни. Проблеми інфляції. – М., 1946.

Summary

In clause the scientific works of the outstanding domestic economist of the academician I.A. Trahtenberg are analyzed, in particular, "the Money reference and credit at capitalism", "Financial results of war. Problems of inflation", "Money crises". The author investigated evolution of sights of the scientist, by allocating its most essential achievement. In particular involves attention detailed research of money crises, mechanisms of their expansion and possible socio economic consequences.

УДК 336.71(477)

*Циганов С.А., к.е.н., Київський національний університет ім. Т. Шевченка***СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СТАБІЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ**

У статті розглянуто проблеми забезпечення внутрішньої стабільності банківської системи та прискорення формування її ефективної моделі, здатної забезпечити мобілізацію фінансових ресурсів та їх концентрацію на пріоритетних напрямках структурної перебудови економіки. Проаналізовано перспективи подальшого розвитку банківської сфери в Україні в напрямку її подальшого удосконалення у відповідності з вимогами ринкової економіки. При цьому перебудова банківської системи України розглядається у контексті з радикальним реформуванням усієї національної економіки і програмою макроекономічної стабілізації.

Ключові слова: банківська система, податкова політика, фінансова стабілізація.

Проведення економічної реформи в Україні різко змінило структуру грошово-кредитних відносин, викликало глибокі протиріччя їх розвитку і водночас – дисбаланс між кредитною і виробничою сферами економіки. Проте від ступеню збалансованості різних елементів грошово-кредитної системи, ситуації на фінансовому ринку, спроможності кредитно-банківської системи забезпечити потреби економіки в кредитних ресурсах прямо залежать перспективи економічного зростання. Якщо розглядати агрегований вплив грошово-кредитної політики, яка проводиться, на стабілізацію економіки в цілому і забезпечення її структурних змін, стає очевидним, що домінують тенденції, які визначають перспективу подальшого поглиблення структурних диспропорцій.

Основний зміст політики фінансової стабілізації фактично зводиться лише до мінімізації рівня інфляції. Проте поняття "фінансова стабілізація" пов'язане з більшою кількістю показників і має значно складнішу структуру. До основних показників фінансової стабілізації, крім рівня інфляції, можна віднести загальний стан грошово-кредитної системи, збалансованість бюджету, розмір внутрішньої та зовнішньої державної заборгованості, стабільність національної валюти, розмір та структуру грошової маси, стан платежів та взаєморозрахунків, ефективність податкової системи тощо. Тому ми не можемо говорити про досягнення фінансової стабілізації лише на підставі того, що зменшився рівень інфляції в умовах погіршення інших показників фінансової стабілізації.

Дефіцит держбюджету та постійно зростаючі обсяги державної заборгованості призвели до того, що Україна фактично знаходиться на межі фінансового банкрутства. Фінанси підприємств також знаходяться у кризовому становищі, посилюється криза не-

платежів. Тому великі сумніви викликають широко рекламовані чисто монетарні наслідки фінансової стабілізації. Так зменшення рівня інфляції відбулося, в основному, за рахунок припинення державного фінансування важливих народногосподарських програм, багатомісячної невилати заробітної плати та пенсій, затримки інших платежів.

Фінансова стабілізація, досягнута в Україні, фактично відірвана від реальної економіки. Проте досвід зарубіжних країн свідчить, що фінансова стабілізація без економічного зростання не може бути ефективною і довгостроковою, часто після цього ситуація знову погіршується, і тоді економічне зростання розпочинається у значно гірших умовах. При цьому може виникати замкнуте коло, коли подальше проведення жорсткої фінансової політики не дає можливості для економічного зростання, а її послаблення знову може викликати значні інфляційні процеси.

Фінансова стабілізація в Україні супроводжується не економічним зростанням, а, навпаки, небувалим спадом виробництва, деградацією соціальної сфери. Протягом 90-х років обсяг валового внутрішнього продукту зменшився майже наполовину, реальний обсяг виробничих інвестицій скоротився майже в 6 разів, більше третини підприємств не функціонують, а кількість неплатоспроможних підприємств досягла майже 50 % [5; 7].

За цих умов єдиною перспективною економічною політикою може бути всебічно виважений підхід до оцінки реального стану економіки і соціальної сфери, визначення на основі цієї оцінки реалістичних заходів щодо коректування напрямків та методів подальшого реформування, які забезпечуватимуть безумовний перехід до економічного зростання на